Comunicare interculturală în Torino. Sprijinirea comunității româneşti pentru o comunicare efectivă

Filippo LAURENTI

În țările europene, fenomenul emigrării se prezintă caracterizat de o stabilizare progresivă a prezenței emigranților, iar dezbaterea în domeniul politic – social se orientează asupra conceptului de *înrădăcinare*.

În paralel, asistăm la depăşirea conceptului de stat-națiune, dată fiind coexistența grupurilor şi culturilor diferite pe teritoriul aceluiaşi stat.

Fenomenele sociale, pornind de la structurile administrative şi instituții şi mergând până la relațiile interpersonale, sunt implicate într-o confruntare continuă cu prezența pe zi ce trece mai semnificativă a diversității *posibilităților culturale* privite din perspectiva observatorului.

În acest context, fenomenul emigrației lansează o provocare importantă unei societăți care, în timp, s-a transformat într-o destinație a imigrației: întâlnirea cu străinii, persoane care au în spate un bagaj cultural important, este întotdeauna un moment al confruntării pentru care este bine să fim pregătiți, astfel încât această întâlnire să se vădească a fi o ocazie de îmbogățire reciprocă, orientată spre o *comunicare interculturală* realizată prin dialog efectiv.

Patrimoniul cultural cuprinde ansamblul valorilor, normelor, ideologiilor, simbolurilor şi miturilor care iau parte la definirea identității unei persoane sociale, a unui grup şi a unei întregi societăți şi este vehiculat la nivel social de procese de comunicare: *primare* (achiziția normelor şi valorilor în cadrul nucleului familial) şi *secundare* (prin achiziția rolului social funcțional al persoanei, mai cu seamă prin intrarea în activitatea profesională).

Cultura este aşadar un univers de semnificate şi de practici împărtăşite, fiind profund legată de identitatea persoanelor şi grupurilor sociale aflate în continuă mişcare în procesul de transmisie – garanție a permanenței proprii şi a legităților propriei schimbări: legătura de nedespărțit dintre cultură şi comunicare este un element fundamental care ia parte în orice proces social, prin schimbul reciproc continuu de semnificate vehiculate, care pot fi mai mult sau mai puțin *înțelese* şi *asumate*.

Din punctul de vedere al clasificărilor, procesele de comunicare se pot articula fie în procese de schimb interpersonal *in presentia* (între persoane care sunt prezente simultan în spațiu şi timp), fie în procese de *schimb interpersonal mediat* (interacțiunea prin dialog a persoane prin intermediul unui mijloc tehnic de transmisie: conversația telefonică), cât şi în procese de *comunicare în masă* (între un

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)

subiect emitent şi un ansamblu nedefinit de potenţiali destinatari, prin intermediul unui mijloc tehnic de transmisie: transmisia televizată şi, mai nou, noile mijloace media în Internet).

Comunicarea interpersonală are loc cu ajutorul unui cod comun care constituie *limbajul*: un ansamblu de semne care obiectualizează gândul subiectiv, dând formă expresivităţii umane *verbale*.

O altă formă a expresivităţii umane este *comunicarea non-verbală*, prin intermediul căreia sunt comunicate preponderent emoţiile şi senzaţiile (gestica, postura corporală, expresia feţei, tonul vocii, pauzele în vorbire, momentele de linişte).

Mai mult, o distincţie clasică privitoare la comunicare contrapune oralităţii *forma scrisă*; dacă apariţia limbajului este contemporană cu apariţia omului pe pământ, primele urme de scriere datează de doar aproximativ 6.000 de ani, în timp ce alfabetul propriu-zis se naşte către 1500 a.C. în zona dintre Liban şi Palestina.

Tehnologiile comunicării sunt un patrimoniu al omenirii care a existat dintotdeauna, car care s-a definit pe parcurs şi s-a îmbogăţit progresiv: după apariţia *limbajului* şi a *scrisului* a fost nevoie să aşteptăm până la sfârşitul secolului al XV-lea pentru ca să ia naştere *tiparul*, şi apoi până la mijlocul celui de-al XIX-lea pentru *telegraf* şi *fotografie*. La sfârşitul aceluiaşi secol omenirea a asistat la apariţia *telefonului* şi a *cinematografului*, iar în primii ani ai secolului XX s-a născut *radioul*, la mijlocului lui *televiziunea* şi *calculatorul*. Sfârşitul secolului trecut a văzut apariţia *faxului*, a *computerului personal*, a *reţelelor informatice*, a *jocurilor video* şi a experimentat *primele tehnologii interactive* şi *realitatea virtuală*.

În faţa complexităţii şi diversităţii proceselor de comunicare este util să ne întrebăm ce anume semnifică să comunici în zilele noastre, într-un context care capătă progresiv, în virtutea fluxurilor emigraţioniste tot mai puternice şi a globalizării, conotaţii interculturale.
Diversitatea culturală este în acest sens un nod de căpătâi: pentru ca comunicarea interculturală să se poată desfăşura în mod avantajos şi să se bazeze pe schimbul efectiv şi îmbogăţirea reciprocă, este necesar ca ea să aibă loc în condiţii de punere intensă în valoare.

Din această perspectivă, teritoriul piemontez reprezintă un mozaic de populaţii şi comunităţi aflate în curs de schimbare şi de dezvoltare rapide. Fiind dintotdeauna caracterizat de migraţionism (pe vremuri înspre exterior, iar în zilele noastre ca punct de sosire), astăzi Piemontul şi mai cu seamă oraşul Torino sunt caracterizate de cosmopolitism, acesta prezentându-se ca o comunitate eterogenă, orientată spre internaţionalizarea, deopotrivă importantă pe cât necesară, a economiei şi cunoaşterii.

Dintre multele fluxuri de emigraţie care au ca punct de sosire zona Torino şi împrejurimile acestuia, cele provenind din România sunt cele mai semnificative, reprezentând 34,09% din totalul etniilor prezente pe teritoriul Provinciei Torino. Sporul constant al populaţiei româneşti la Torino (atestată în jurul cifrei de 25.000 persoane la sfârşitul anului 2007) îşi aduce contribuţia la compoziţia unui mozaic de

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)

persoane şi culturi bine definit şi duce, în acelaşi timp, la diferenţierea, mai marea eterogenitate şi complexitate a comunităţii.

Datele demografice şi sociologice mai recente indică drept elemente caracteristice pentru populaţia românească vârsta tânără (40% sub pragul de 35 de ani), şcolarizare mediu-înaltă (56% titulari de diplome sau licenţiaţi) şi o situaţie a ocupării câmpurilor profesionale concentrată cu precădere în domeniul construcţiilor (73% din firmele româneşti activând în acest sector).

Creşterea populaţiei româneşti la Torino a asistat, printre altele, la apariţia unei reţele asociative constituite din filiere neoficiale şi locuri de întâlnire şi de dialog ale societăţii civile. Doar pe teritoriul oraşului Torino sunt prezente cam 14 asociaţii italo-române care se ocupă cu diferite titluri de promovarea socială şi culturală, contribuie la înlesnirea integrării cetăţenilor români şi desfăşoară rolul de furnizor de informaţii şi de asistenţă pentru comunitatea locului. Apariţia ziare (mai întâi *Noua Comunitate* şi apoi *Obiectiv*) şi organizarea de numeroase evenimente publice dedicate sau organizate de comunitatea românească sunt doar câteva probe ale unei vitalităţi mereu sporinde. Implicarea acestei realităţi în proiectarea şi/sau realizarea unor iniţiative se vădeşte în mod natural un element fundamental în înţelegerea şi gestionarea eficientă a dinamicilor care se dezvoltă între diferitele straturi ale populaţiei româneşti şi între români şi societatea torineză în ansamblul ei. Formele şi modalităţile în care lumea asociaţiilor româneşti îşi construieşte identitatea proprie, în care se dezvoltă şi se confruntă cu locul în care se află necesită însă, în stadiul actual, un sprijin pentru achiziţia competenţelor şi cunoştinţelor şi deopotrivă pentru crearea reţelelor şi dialogul atât cu instituţiile, cât şi cu comunitatea. Prezenţa semnificativă şi relativ recentă a unei comunităţi române pe teritoriul oraşului determină nevoia găsirii modalităţilor eficiente de a prezenta celeilalte părţi a populaţiei torineze pe românii torinezi. Este necesar, în această privinţă, să se îndrume şi asiste într-un parcurs de formare pe teme legate de comunicare pe aceia din cadrul comunităţii care pot co-proiecta la persoana întâi mesajele pe care trebuie să le prezinte într-un mod bogat, egal şi eficient celorlalţi cetăţeni ai oraşului Torino. Acesta este obiectivul pe care şi-l propune proiectul „*Conosci il tuo vicino*" (Cunoaşte-ţi aproapele), gândit de asociaţia «Laboratorio Creativo».

După cum s-a mai arătat deja pe larg, schimbul intercultural presupune dizolvarea progresivă a graniţelor culturale, deopotrivă cu un dialog care să recunoască şi să dea drept la cuvânt diversităţii înţelese în ansamblul ei, oferind astfel tuturor părţilor implicate posibilităţi egale de participare activă la comunicare. În acest sens, proiectul „Cunoaşte-ţi aproapele" lucrează pentru constituirea unei reţele neoficiale şi temporare a asociaţiilor române din Torino, care să fie îndrumate şi asistate pe durata unui parcurs formativ şi de cercetare care va trebui să ducă la realizarea unui **dicţionar torinez Italian – Român**. Acest dicţionar, realizat împreună cu asociaţiile româneşti, îşi propune să demonstreze pe de-o parte comunitatea românească torineză celeilalte părţi ale corpului civil (secţiunea Română – Italiană a dicţionarului: termeni româneşti, explicaţi în italiană); şi e cealaltă o serie de servicii (sociale, culturale etc.) şi oportunităţi de cetăţenie activă care pot fi fructificate la Torino de către comunitatea română (secţiunea Italiană –

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)

Italiană a dicţionarului: termeni în italiană, explicaţi în română), dare necunoscute acesteia.

Toate acestea au scopul precis de a asista asociaţiile româneşti implicate într-un parcurs de formare pe teme legate de comunicare, de a favoriza dialogul şi cunoaşterea între comunitatea românească şi cetăţenii torinezi în ansamblul lor, prezentându-i pe cei dintâi celor din urmă prin mijlocirea secţiunii Română-Italiană ale dicţionarului. Proiectul mai urmăreşte şi să ofere comunităţii româneşti un instrument care să uşureze utilizarea serviciilor şi a oportunităţilor pe care le oferă oraşul (secţiunea Italiană-Română), să furnizeze instrumentele cunoaşterii organelor publice care se ocupă de procesul de imigraţie, prin intermediul datelor recoltate împreună cu asociaţiile româneşti de la propria comunitate orăşenească.

O cercetare asupra dinamicilor legate de practicile de socializare ale imigratului român, care îşi au originea în nevoia de a satisface nevoi diferite şi corespunzătoare timpului de şedere în ţara gazdă, permite valorificarea tuturor acelor experienţe culturale noi care sunt în curs de a se dezvolta şi înrădăcina pe teritoriul Torinului. Dacă oraşul este pe de-o parte locul în care spaţiul şi relaţiile construiesc reprezentări ale identităţii, el este în acelaşi timp şi contextul cel mai amplu în care se mişcă aceste formei noi de agregare socială şi de participare activă. Cercetarea acestora nu doar în mod cognitiv, ci şi proiectual, adică prin activarea unui parcurs de formare / informare, semnifică aşadar parcurgerea şi traversarea acelor spaţii ale oraşului care reprezintă în maniera cea mai intactă punctele cheie ale socialităţii. Astfel, proiectul contribuie la transformarea acestor spaţii în spaţii ale pluralismului, împărtăşite în mod paşnic şi împărţite de diferite grupuri etnice şi culturale, suma tuturor acestor grupuri de identitatea dând imaginea de ansamblu a Torinului la începutul acestui mileniu al doilea.

Bibliografie

Aglietti, Alfredo, Padovan, Dario (a cura di), *Metamorfosi del razzismo*, Milano, Franco Angeli, 2005.

Altan, Francesco Tullio, Forni, Elisabetta, *La prospettiva del ranocchio - Lo sguardo dei bambini sul mondo adulto*, Torino, Bollati Boringhieri, 2005.

Besemer, Christoph, *Gestione dei conflitti e mediazione*, Torino, Ega Editore, 1999.

Caritas e Migrantes, *Immigrazione - Dossier Statistico 2006*, Roma, Centro Studi e Ricerche IDOS, 2005.

Chini, Marina (a cura di), *Plurilinguismo e immigrazione in Italia - Un'indagine sociolinguistica*, Milano, Franco Angeli, 2004.

Di Maria, Franco, Lo Coco, Alida, *Psicologia della solidarietà - Condividere nelle società multiculturali*, Franco Angeli Editore Milano, 2002.

Franceschetti, Laura, *Regolare l'immigrazione - Il management dei flussi per lavoro in Europa*, Milano, Franco Angeli, 2004.

Galtung, Johan, *I diritti umani in un'altra chiave*, Milano, Esperia Edizioni, 1997.

La Cecla, Franco, *Mente Locale - Per una antropologia dell'abitare*, Milano, Eleuthera, 1993.

Nelken, David (a cura di), *L'integrazione subita - Immigrazioni, trasformazioni, mutamenti sociali*, Milano, Franco Angeli, 2005.

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)

Osservatorio Socioeconomico Torinese, *Lontano da dove?*, Torino, Città di Torino Ufficio Statistica, 2005.
Pace e globalizzazione - Percorsi di riflessione, Bologna, Editrice Missionaria Italiana, 2003.
Papa, Elena (a cura di), *Intercultura e Formazione*, Lugano, Il Segnalibro, 2004.
Provincia di Torino, *Osservatorio Interistituzionale sugli Stranieri in Provincia di Torino - Rapporto 2006*, Torino, Città di Torino Ufficio Statistica, 2004.
Quadrio, A., Fasulo A., Magrin M.E. (a cura di), *Identità e cambiamento*, Milano, Franco Angeli, 2005.
Reg. Piemonte Assess Politiche Sociali, *Vivere in Piemonte - Guida ai servizi per i cittadini stranieri*, Torino, Regione Piemonte, 2004.
Sacchi, Paola, Viazzo, P.P. (a cura di), *Più di un Sud - Studi antropologici sull'immigrazione a Torino*, Milano, Franco Angeli, 2003
Tosi, Arturo, *Dalla madrelingua*, Firenze, La Nuova Italia Editrice, 1995.
Troia, Alberto, *La ricerca sociale quali-quantitativa*, Milano, Franco Angeli, 2005.
Zozzini, Giovanni, *Le migrazioni di ieri e di oggi - Una storia comparata*, Paravia / Bruno Mondadori, 2005.

Comunicazione interculturale a Torino – facilitare il percorso della comunità romena torinese verso una comunicazione efficace

L'autore presenta le premesse socio-culturali (forte presenza di immigrati romeni, necessità di iniziative mirate) e il quadro di sviluppo del progetto «Conosci il tuo vicino», promosso sul territorio dall'Associazione torinese «Laboratorio Creativo».

Tale progetto lavora per costituire una rete informale e temporanea di associazioni romene torinesi da accompagnare in un percorso di formazione e ricerca che conduca alla realizzazione di un "dizionario torinese Italiano-Romeno". Questo dizionario, realizzato assieme alle associazioni romene, si propone di mostrare da un lato la comunità romena torinese alla restante parte della cittadinanza (sezione Romeno-Italiano del dizionario: termini in romeno, spiegazione in italiano); dall'altro una serie di servizi (sociali, culturali ecc.) e di opportunità di cittadinanza attiva che sono potenzialmente fruibili a Torino da parte della comunità romena (sezione Italiano-Romeno del dizionario: termini in italiano, spiegazione in romeno) ma da queste non conosciute.

Questo nell'intento preciso di accompagnare in un percorso formativo sui temi legati alla comunicazione le associazioni romene coinvolte; favorire il dialogo e la conoscenza tra la comunità romena e i cittadini torinesi nel loro complesso, presentando i primi ai secondi per mezzo della sezione Romeno-Italiano del dizionario; offrire alla comunità romena uno strumento che agevoli l'uso dei servizi e delle opportunità che la città propone (sezione Romeno-Italiano del dizionario); fornire degli strumenti conoscitivi agli enti pubblici preposti alla gestione del processo migratorio, attraverso gli elementi raccolti assieme alle associazioni romene sulla loro comunità cittadina.

Un'indagine intorno alle dinamiche legate alle pratiche di socializzazione del migrante romeno, derivanti dalla necessità di soddisfare bisogni differenti e connesse con il tempo di permanenza nel paese ospite, permette di poter capitalizzare tutte quelle esperienze culturali nuove che si stanno radicando e sviluppando sul territorio cittadino. Se la città è da un lato il luogo in cui spazio e relazioni costruiscono rappresentazioni identitarie, al tempo stesso è il contesto più ampio in cui si muovono queste nuove forme di aggregazione sociale e partecipazione attiva.

Indagarle non solo in modo conoscitivo ma anche progettuale, attivando cioè un percorso di formazione/informazione, significa quindi percorrere ed attraversare quegli spazi

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)

della città che più rappresentano i luoghi cardine di socialità: dall'associazionismo alle chiese, dai parchi pubblici fino alla casa. E in questo modo contribuire a rendere questi spazi degli spazi plurali, vissuti in maniera pacifica e condivisa da diversi gruppi etnici e culturali, risultando dalla somma di tutti questi gruppi l'identità complessiva della città di Torino all'inizio del secondo millennio.

Torino, Italia

BDD-V415 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:49 UTC)